

שמעתא עמיקתא

גליון רמ"ו / פרי שמות / היתשעיו קהילת "חניכי הישיבות", רמות ב'

הרואה גנב פורץ לבית בשבת, האם רשאי להתקשר למשטרה

א. הבא במחותרת. ב. דינו בשבת. ג. כשעדיין לא גנב. ד. כשנכנס דרך חלון וכדומה. ה. כשנכנס לבית שאין בו נפשות. ו. כשאין הגנב חמוש. ז. במקום שמענישים על הרציחה. ח. כשיצא מהמחותרת או שראוהו עדים. ט. כשהבעל הבית יכול להעמיד עצמו. עקב ריבוי פרוצות בבתים שהתרחשו לאחרונה באי משכונות בירושלים עיה"ק, ובפרט בליל שבת מחמת שדרכם של אנשים לצאת להתארח אצל אחרים, שאל השואל האם הרואה פורץ נכנס לבית עליו לחוש משום סכנה ולטלפן לשבת למשטרה (אע"פ שהדבר כרוך במלאכה של עצמו ושל השוטרים).

א. הבא במחותרת

כתוב בפרשת משפטים (שמות פכ"ב פס' א) "אם במחותרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים". ותנן בסנהדרין (עב). הבא במחותרת נידון על שם סופר, דאע"פ שעדיין לא הרג מותר להורגו. ואמרו בגמ' ואמרו בגמ' (שם) אמר רבא הבא במחותרת נהרג משום חזקה דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, והאי מימר אמר אי אזילנא קאי לאפאי ולא שביק לי, ואי קאי לאפאי קטילנא ליה, והתורה אמרה אם בא להורגך השכם להורגו.

ויפרש רש"י חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו שרואה שאחר נוטלו ושותף, הלכך יודע הגנב הזה שבעל הבית עומד על ממונו להצילו, ומימר אמר הגנב אי אזילנא לנביח קאי באפאי, ואי קאי קטילנא לך, ואמרה לך תורה אין לו דמים ומלמדתך מאחר שהוא בא להרוגך השכם להורגו, ע"כ.

ויעיין בחי' הר"ן (שם ד"ה זא) שביאר דודאי שאין כל הגנבים באין על עסקי נפשות, ואי קאי בעל הבית לאפיה ושקיל ממוניה מיד גנב לא קטיל ליה, דאי לא יכול גנב למינגב לזיל נפשיה, אלא בעל הבית הוא העומד כנגדו על מנת להרוג אם לא ינח לו את הכלים מיד, שאע"פ שאינו בדין להורגו על כך חזקה קאי אדם מעמיד עצמו על ממונו, והגנב שהוא יודע זה כשהוא עומד כנגדו על עסקי נפשות הוא עומד, והוא שהתחיל במריבה אדם במחותרת בשאו הכתוב ורדף ואמר שאין לו דמים, ע"כ. וכ"כ היד רמ"ה (שם ד"ה אמר רבא). ועי' בתפארת (אהלות פי"ז בועז אות י) שכתב דאע"פ דלולי שהיה הבעה"ב מעמיד על עצמו כשיקח זה ממונו היו גם שניהן נצולין, אפ"ה אמרינן מדחזקה שאין הבעה"ב יכול להתאפק בעצמו הו"ל פסיק רישא שיהרג הבעה"ב וכל פסיק רישא הו"ל כמתכוון (כשבת קג). ע"כ.

ועי' בטור ורמ"א (ס' תכה) שהביאו להלכה שהבא מחותרת אין לו דמים. ועי' לקמן באות י לענין דין זה בזמננו שאין ידינו תקיפה. [ומי"מ עי' בלשון הרמב"ם בהל' גניבה (פ"ט ה"ח) שמבואר דאין מצוה להורגו אלא רשות, ואילו לענין רודף כתב בהל' רוצח (פ"א ה"ח) דמצוה להרגו. וביאר באבן האזל (גניבה שם) שהטעם שהבא במחותרת היה רשות כי אינו אלא ספק].

ב. דינו בשבת

והנה לפי הנ"ל יוצא דבא במחותרת חשיב בא על עסקי נפשות, ולפי"ז גם בשבת מותר להרוג ע"מ שלא יהרוג את הבעל הבית, דפקוי"נ דוחה שבת. וכן מבואר בדברי המ"א (ט' שבת ס"ק ד) והמ"ב (שם ס"ק טז) שכתבו שאם נפל עליו גל אין מפקחין עליו דגברא קטילא הוא, וכ"כ הרמב"ם סוף ה' גניבה ועב"מ ס' תכ"ה, ע"כ. (ועי' עוד לקמן באות י לענין דין בא במחותרת בזמננו שאין ידינו תקיפה).

ולפי"ז י"ל דהרואה גנב בא לביתו או לבית חברו עליו להזעיק משטרה משום חשש פקוי"נ, דהרי אף על עסקי נפשות הוא מגיע. (ועי' בפתחי חושן (ת"י פ"ב סוף הגה מס ופ"ד הגה יח) שגם גנב ישראל מותר למסרו למשטרה, עיי"ש). אלא דיש כמה תנאים להחשיב הגנב כבא במחותרת שאין לו דמים, כמבואר בסמוך.

ג. כשעדיין לא גנב

כתב הרמב"ם (גניבה פ"ט ה"ט) "מפני מה התירה תורה דמו של גנב אע"פ שבא על עסקי ממון, לפי שחזקתו שאם עמד בעל הבית בפניו ומנעו יהרגו, ומצא זה הנכנס לבית חברו להרוג, ולפיכך יהרג בין שהיה גדול בין שהיה קטן בין זכר בין נקבה". ועי' במעשה רחם (על הרמב"ם שם) שדקדק מדבריו דאע"פ שעדיין לא גנב הותר דמו. אולם מהר"ן לא משמע הכי, שהרי כתב שאם אינו מניח עצמו מליקח הממון שגנב יהרגו, אבל לדעת הטור אע"פ שעדיין לא גנב רשאי להרוג, וכן נראה בפירוש רש"י בחומש שפירש דבא במחותרת הוא כשחזקתו הוא כשחזקה הבית, ע"כ. ולפי"ז אף אם נימא דיש לחוש דאסור להרוג עד שיגנוב משום ספק נפשות להקל. מ"מ לענין חשש פקוי"נ של בעל הבית יש לפסוק לקולא, וע"כ אף אלא אדתי לא גנב מותר להתקשר למשטרה.

ד. כשנכנס דרך חלון וכדומה

אלא דיש לדון האם בא "מחותרת" דוקא בעיני. והנה שנינו בסנהדרין (עב): "ת"ר אין לי אלא מחותרת גגו וקרפיפו מנין, תלמוד לומר (שמות פכ"ב פס' א) ימצא הגנב מכל מקום, א"כ מה ת"ל מחותרת מפני שרוב גנבים מצויים במחותרת. תניא איך מחותרת אין לי אלא מחותרת גגו וקרפיפו מנין, תלמוד לומר ימצא, אם כן מה תלמוד לומר מחותרת, מחותרת הרי זו התראתו. ופרש"י על היא התראתו שאין צורך התראה אחרת אלא הורגו, כיון דטרח ומסר נפשו לחתור דלהכי אתא דאי קאי לאפיה בעל הבית קטיל ליה ואמרה תורה כי תורף דרודף הוא אף חרץ התראה אלא מעצמו אלו אותו בנפשו, אבל נכנס לגגו וחצרו וקרפיפו דרך פתח אינו הורגו, עד שהתרו בו עדים חזי דקאימנא לאפך וקטילנא לך וזה יקבל עליו התראה. מבואר דדוקא בא במחותרת נהרג דזו התראתו, אבל אם בא דרך הגג וכו' אינו נהרג אא"כ התראו בו.

אולם עי' ברמב"ם (שם ה"ח) שסתם דבכל גוונא א"צ התראה. וביאר המגיד משנה (שם) דאפשר שסובר שהברייתות חולקות, שהברייתא הראשונה אין לה חילוק בין בא במחותרת לדרך פתח, ובכל גוונא לא בעי התראה, ולא אמרה תורה מחותרת אלא מפני שרוב גנבים מצויים במחותרת. ואפשר גם כן שהוא מפרש ברייתא דאמרה מחותרת זו היא התראתו בפנים אחרים, דלאו בפרט דרך הפתח ליבעי התראה, אלא כל גנב הרי הוא כבא במחותרת, מה בא במחותרת בא להרוג וזו היא התראתו כך כל גנב, וכן נראה מדברי רבינו מאיר ז"ל, ע"כ.

הטור (שם) הביא דעת הרמב"ם, ושוב כתב כרש"י, וביאר דטעמו שאינו נהרג בכח"ג ללא התראה משום דאם יעמוד כנגדו יברח, מפני שלא נכנס לביתו אלא מפני שמצא דרך ליכנס כמו שאמרו חכמים פרצה קוראה לגנב, ע"כ. ועי' ברמ"א (שם) ובסמ"ע (ט"ו ק"ה) שציינו לדברי הטור ולמ"מ שהביא שם ולא הכריעו בדבר. והב"ח (תו"ם שם אות ח) כתב דיש להחמיר כרש"י הטור. וכ"כ הגר"י (נתיק גוף אות יב). ותו"ם ח"ב ס' נד ד"ה וכוון) שמעל שהכריע כהרמב"ם. [ועיי"ש (ד"ה ונמצא) שדייק מהרמב"ם שאין דין בא במחותרת שנהרג ונהג רב בגנב שב בחסות, אבל בגלל שהוא הלוך ממון האדם בחזקה לא. ולפי"ז אף אם נימא שלא הותר דמו אא"כ בא במחותרת, מ"מ לענין חשש פקוי"נ יש לפסוק לקולא וע"כ אף אם נכנס דרך גגו וחצרו שרי להתקשר למשטרה בשבת.

ה. כשנכנס לבית שאין בו נפשות

ואכתי ש לדון כשרואים את הגנב פורץ לבית שאין בו אנשים האם דינו כבא במחותרת.

כתב הרמב"ם (גניבה פ"ט ה"י) "וכן הבא במחותרת לתוך גנתו או לתוך שדהו או לתוך הדיר והסהר יש לו דמים, שחזקתו שבא על הממון בלבד לפי שאין רוב העבליים מצויים במקומות אלו". וביאר המגיד משנה (שם) שזה מתברר מהברייתא (עב): שלא ריבתה תורה אלא גגו חצרו וקרפיפו שבעל הבית מצוי בהן. וכדברי הרמב"ם פסק הטור (ס' תכה) והרמ"א (שם). וכן הוא באג"מ (תו"ם ח"ב ס' נד ד"ה ונמצא). וביאר שם (ד"ה וכוון) דאף שמצוי שהיה שומר רועה, מ"מ לא אמרינן דבא על עסקי נפשות, כי חזקה שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו הוא דוקא בבעה"ב שהממון שלו ולא בשומר. [ועי' בקריית מלך (שם) שתמה על הרמב"ם ע"פ המכילתא דרשב"י משפטים כ"ב א' אין לי אלא במחותרת מנין לרבות את חצרו וגנתו ת"ל כו' וצ"ע ועי' ב"ק קי"ד ו' אבל הני כיון דלא מדרשו נפשיהו כו', ע"כ].

מבואר דאם נכנס למקום שאין הבעלים שם אינו בכלל "בא במחותרת". אלא שבה"ב אפשר ד"חשיב מצוי" כי דרכם של הרבה אנשים לחזור לביתם אף בליל שבת, ועוד דהגנב אפילו שסובר שאין אנשים בבית, פעמים רבות ידיעתו הינה מתוך השערה ולא מתוך ידיעה נמורה.

אלא דעי' בלשון הרמב"ד (גניבה פ"ט ה"ח) שכתב דהבא במחותרת ביום אינו רשאי להורגו, שאין גנב בא ביום אלא להשמיטה, שומט ודורי מיד ואינו מתעכב לגנוב גדול ולעמוד על בעליו להרוג, אלא גנב בלילה מפני שגנב לילה יודע שבעל הבית בבית או לא ליהרג אבל גנב יום אין בעל הבית מצוי בביתו ושמוטה בעלמא הוא, ע"כ. [וכן נקט הרמב"ן (שמות שם ד"ה ואם כן) כיון שזה יברח מבעל הבית ולא יהרגו]. ולפי דבריו אם חזינו שטבעו של אותו גנב לפרוץ בבתים שאין בהם אנשים אפשר שדינו כבא במחותרת ביום.

[המשך בעמוד הבא]

כמה זמן אחר השקיעה הוא ודאי לילה

כתב השו"ע בס"י רס"א ס"א דספק השיכה הוא בין השמשות. ובס"ב כתב דהשקיעה עד זמן בין השמשות הזמן הוא ג' מילין ורביעי, ושיעור זמן בה"ש הוא ג' רבעי מיל, שהם מהלך אלף ות"ק אמות קודם הלילה.

וזכר כתב המש"ב (כ"ג) דהשו"ע הזכיר בזה דעת ר"ת וסיעתו, אבל דעת הר"ב מהראשונים וגם הגר"א הסכים לשיטתם, דבה"ש מתחיל תיכף אחר השקיעה ונמשך זמנו ג' רבעי מיל, ואח"כ בסמוך לו יוצאים ג' כוכבים בינוניים והוא לילה מהתורה לכל דבר.

ומ"ש המחבר "שהם מהלך אלף ות"ק אמות קודם הלילה", ביאר המש"ב (ס"ק כ"ד) דלילה נקרא מה"ת לכל דבר משראו ג' כוכבים. [והיינו דהלילה נקבע ע"י שיראו ג' כוכבים, ולא מחמת הזמן שעבר מהשקיעה, אלא דבפועל זמן זה הוא שיעור ד' מילין אחר השקיעה. וי"ל דע"כ דייק המחבר וכתב דשיעור זמן בין השמשות הוא ג' רבעי מיל "קודם הלילה", ולא המשיך ממאי דלסיק מנייה, דהוא זמן ג' רבעי מיל אחר ג' מילין ורביעי מן השקיעה. דאתא לאשמעינן דשיעור בין השמשות והלילה אינו מחמת הזמן שאחר השקיעה, אלא מחמת יציאת הכוכבים].

ואכן בס"י רל"ה (ס"א) גבי זמן ק"ש דערובת, כתב השו"ע - זמן ק"ש בלילה משעת יציאת ג' כוכבים קטנים, ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבד. (ולא כתב דומנה הוא ד' מילין אחר השקיעה). וכן בס"י רצ"ג (ס"ב) גבי עשית מלאכה במוצ"ש כתב צירף מליהר מלעשות מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים. (ולא כתב דיש ליהדר מלעשות מלאכה עד ד' מילין אחר השקיעה).

ונפקא מינה גדולה יש בדבר, וכמ"ש בבה"ל (ס' רס"א ס"ב - ד"ה שהוא ג' מילין ורביעי) דבמדינות שנוטין לצד צפון בין השמשות מתארך יותר, ויש להיהדר באותן מקומות אפ"י לדעת הגאונים והגר"א שלא לעשות מלאכה עד שיראו ג' כוכבים בינוניים.

[ומתוך כך כתב בס"י רצ"ג (בהל' ד"ה ג' כוכבים קטנים) דאותם המהדרין בחנוכה לצאת דעת הגר"א להדליק הנרות בהקדם אחר שקיעה, ומזוהין עצמן לעשות כן אף במוצ"ש בעוד שלא חשך היום, ותולין עצמם בדעת הגר"א דבין השמשות אינו ארוך כ"כ, טועין בדבר, דג' כוכבים צריך לכבוש, דהוה הסימן המובהק ללילה, וקודם לכן הוי ספק לילה].

וכן לדעת ר"ת כתב בהמשך דבריו שם (ד"ה קודם הלילה) דבמקומות שהורגילות לראות כוכבים קודם השלמת השיעור ד' מילין, לא יוכל לעשות מלאכה בע"ש עד השלמת הזמן המבואר בשו"ע א"כ לדעת ר"ת, כי כבר חשך היום באותו הזמן והוא לילה, או עכ"פ ספק לילה, אלא יפרוש עכ"פ חצי שעה (דכלול בו זמן הבה"ש והתוספת שכתב בספר ח"א) קודם הזמן שרדילות להתראות הכוכבים באותו מקום.

[ומ"מ צידד בס"י רצ"ג (ס"ב בבה"ל ד"ה עד וכו') דלדעת ר"ת אין להקל דהוי ודאי לילה עד דיעבור מהשקיעה שיעור ד' מילין, דנהי דאף קודם לכן חזינו ג' כוכבים, כיון שעדיין לא נשלם הזמן על כרוך דהאחר הכוכבים הן גדולים].

והנה מציונו בברכ"י (ס' רס"א ס"ק א') שכתב - בשיעור בין השמשות נתחבטו בו קמאי וכתראי וכו', וראיתי להרב גנת ורדים בתשו"ב כ"י שכתב שהעולם נהגו בכל גלילות ישראל כסברת הגאונים ובמוצאי שבת בכדי שהות שנים שלשה מילין מדליקין, ומתראי"ן בין חביבי ייסח דעת זו והר"ף והרמב"ם והרא"ש, ודברי הנגיד רבינו אברהם כסברא זו כמ"ש מהר"ם אלשקר בתשובה ס' צ"ו, ומשמע דקי"מ"ל כסברת הגאונים, ואפ"י תימא דהמתלהקת שקול אין בידנו לבלל המנהג.

ובמחזיק ברכה (שם קו"א ס"ק ד) כתב - בספרי הקטן ברכי יוסף בראש הסימן כתבתי משם הרב גנת ורדים בתשובה כ"י שהעולם נהגו כסברת הגאונים בשיעור זמן בין השמשות וכו' ע"ש, ועתה נדפס ספר גט מקדש לטערת ראש"י מורי הרב זלה"ה וראיתי שכתב בכרייתו לתוספי הרא"ם סוף הלכות כיפור ק"ח ע"ב גם כן שמנהג העולם ע"פ סברת הגאונים בשיעור אחר השקיעה מתחיל זמן בין השמשות שהוא ג' רבעי מיל, וכסברא זו קרובה לדעת, ומנהגן של ישראל תורה היא ויש להם על מה שיסמוכו, ומי שירצה להחמיר כר"ת תבא עליו ברכה אך אין למחות ביד המקליון וכו' ע"ש.

וחזינו מדברי הגינת ורדים דאע"ג דמנהג כל גלילות ישראל כסברת הגאונים, מ"מ לא נהגו ללא מלאכה במוצאי שבת אלא בכדי שהות שנים ושלושה מילין אחר השקיעה, אף באופק ארץ ישראל.

ולכא"י ש לבאר טעם הדבר, דכיון דחזינו דליכא ג' כוכבים בינוניים אחר י"ג דק' ומחצה אחר השקיעה, ע"כ נהגו להחמיר בזמן בין השמשות עד דידעינן דודאי יצאו ג' כוכבים בינוניים והוא לילה ודאי.

וכן בשו"ת רב פעלים (או"ח ח"ב ס' י"ט) הביא דברי הרב ר' אליהו מאני דהעלה דאחר י"ג דק' ומחצה מן השקיעה הוא זמן צאת הכוכבים, וא"א להתפלל מנחה אחר אותו הזמן. ובתוך דבריו שם כתב הבה"ל דברי החי"ת דבא"י דאין עושין מלאכה במוצ"ש עד חצי שעה אחר קריאת המגיד (והיינו כשלושים ושש חצי דק' אחר השקיעה ע"ש).

אולם יש לדחות, דשאני התם שאין הדרך של בעל הבית לחזור לביתו באמצע היום, משא"כ הכא שמצוי הדבר שחוזרים לביתם בלילה, ועכ"פ ספק שמא ימצא הבעל בית, איכא.

ובר מין דין דעת הרמב"ם (פ"ט ה"ח - י"א) דאין פטור אף ביום, וכן מבואר במכילתא (משפטים פ"ב אות ב). ובאר המגיד משנה (שם ה"ז) מה שחייב ביום נ"ל שיצא לו מן הברייתא ששינוי בסנהדרין (שם) ת"ר אם זרחה השמש עליו, וכי השמש עליו בלבד זרחה, אלא אם הדבר ברור לך כשמש, וזה פירוש השמש בלבד, כלומר אם פירוש הכתוב כשתזרח השמש ביום יהיה לו דמים שאינו בא להרוג ביום, יאמר הכתוב אם זרחה השמש סתם ולא יאמר עליו, שהשמש לכל העולם זרחה, אלא הכוונה היא שבין ביום בין בלילה אין לו דמים אלא"כ הדבר ברור כשמש, ע"כ. והטור (ס"י תכה) והרמ"א (שם) הביאו המח' ללא הכרעה. והב"ח (ח"ו"ט שם אות ח) כתב דיש להחמיר כהראב"ד. וכ"כ הגר"ז (נדק"י גוף אות יב). שו"מ במלבי"ם (שמות פדשה יג אות קלב) דאין לדעת הרמב"ם ביום דינו כבא במחתרת אם בא דרך מקום סתר ובמקום שאין אנשים, והעיקר שאזולתו אחר האומדנא אם בא על עסקי נפשות או לא, ואין הבדל לדינא בין הרמב"ם והראב"ד (ולפי"ז אין סתירה לראב"ד מדברי המכילתא הני"ל, דהכל תלוי באומדנא כני"ל).

ולמעשה אף לדעת הסוברים דיש לחוש לדעת הראב"ד דס"ל שאם הגנב בא למקום שאין הבעל הבית מצוי שם אין דין הבא במחתרת, מ"מ כשיש לחוש שמא הבעל הבית באמת נמצא שם או עלול להגיע, יש לחלל שבת משום חשש פקו"י, דחיישינן לדעת הרמב"ם דאף בכה"ג חשיב בא על עסקי נפשות (בפרט שיי"ל שאף הראב"ד מודה לזה כמבואר לעיל).

ו. כשאין הגנב חמוש

ומסתימת השי"ס והפוסקים משמע דאף בגוונא שידוע שהגנב אינו חמוש גס בכלל הבא במחתרת הוא. וכן מצאתי באג"מ ח"ו"ט ח"ב ס"ג נד"ה וכו"ו) שכתב דבא במחתרת כיון שבא לגנוב במקום שאפשר שיש שם בעה"ב, אם לבסוף יודמן שיש שם בעה"ב יתחיל תיכף להכותו כדי שיבהל פתאום ויתגבר עליו אף באגרופו או שהכין לזיוה אבן וחתיכת ברזל, או יקח כל מה שימצא שם להחליט עליו, ע"כ.

ז. במקום שמענישים על הרציחה

והנה מסתימת הפוסקים משמע דאפי' במקום שמענישים על הרציחה נאמר דין בא במחתרת, ולא אמרינן שאינו בא על עסקי נפשות מחמת שמירת מעונש המלכות. (ועיי' בריטב"א (ע"ז כו. ד"ה ונכרית) שכתב שיי"א שמותר לתת בנו למינתק עכו"ם ולא חיי' שמא יהרגנו דבזה"ז איכא אימת מלכות. ועי' בחו"י (ס"י עג וסו) ובמהרש"ם (ח"ד ס"י לג ד"ה ומ"ח ד"מ). מבואר שכבר בזמנם היו מענישים על הרציחה, ואעפ"י לא מצינו בפוסקים הבאים אחריו שנקטו שאין דין בא במחתרת נוהג מהאי טעמא. ועוד שהרי התורה גופא כתבה שמותר להרוג, ואעפ"י חיי' שעל עסקי נפשות הוא בא).

ח. כשיצא מהמחתרת או שראוהו עדים

והנה הרמב"ם (שם ה"א) והטור (ס"י תכה) שהגנב שגנב ויצא מן המחתרת, הואיל ופנה עורף אינו נהרג, וכן נ"ל לבעל הבית מושגי' שישועוהו אם יקום הגנב להרגו אינו נהרג. וכן פסק הגר"ז (נדק"י גוף אות יג). וכתבו עוד הרמב"ם (שם ה"א) והטור (ס"י תכה) שכן אם יש עדים שהראו הגנב ששכנס וגונב והוא רואה אותם אינו נהרג, שהרי יודע שחיובו בתשלומין בבית דין ובודאי לא יגונב. וכן פסק הגר"ז (נדק"י גוף אות יג). והוסיף שם דכל מקום שאסור להרגו אסור להכותו אלא אם כן אי אפשר להציל ממנו בענין אחר, כי הכאה לגנב אינו דין תורה אלא שלבית דין וטובי העיר יש רשות להכותו לסייג וגדר אבל לא ליחיד. ונראה דאף בגוונא דאיכא עדים, אעפ"י דלענין בא במחתרת תלינן שאינו בא על עסקי נפשות, מ"מ לענין שבת פעמים שיש לחוש לנפשות (דשבת נדחית מפני חשש רחוק של פקו"י), והכל לפי הענין. (ועיי' עוד בסנהדרין (ע"ב). דאם אביו בא במחתרת ידוע שאינו בא על עסקי נפשות אבל אם בנו בא במחתרת דינו כבא במחתרת. וכן פסקו הרמב"ם והטור (ס"י תכה). ואמרו עוד שם (ע"ב): דאם דקים ליה לבעל הבית שהגנב מרחם עליו כרחם אב על הבן אינו חשיב בא במחתרת. וכן פסקו הטור (שם) וכן הוא ברמ"א (ס"י תכה). מיהו כל אדם הבא במחתרת, חזקה שבא על עסקי נפשות ויכול להרגו, כמ"ש הטור (ס"י תכה). ועיי' בסמוך.]

ט. כשהבעל הבית יכול להעמיד עצמו

ועיי' בשו"ע (ס"י שכ"ט ט"ו ו-י) שכתב דעכו"ם שצרו על עירות ישראל, אם באו על עסקי ממון אין מחללין עליהם את השבת, באו על עסקי נפשות, ואפי' סתם, יוצאים עליהם בכלי זין ומחללין עליהם את השבת, ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש מחללין עליהם את השבת. והוסיף הרמ"א (שם) דאפילו לא באו עדיין אלא רוצים לבא מחללין עליהם.

והנה עוד השו"ע שם (ס"י ז) דיש מי שאומר שבזמן הזה אפי' באו על עסקי ממון מחללין, שאם לא יניחנו ישראל לשלול ולבזו ממנו יהרגנו, והוי עסקי נפשות (ומי"מ הכל לפי הענין). והקשה המ"א (ס"ק ה) דצ"ע דיניחון ליקח הממון ולא יחלל שבת, ואפשר כיון דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו חיי' שמא יעמוד אחד נגדם ויהרג ולכן מחללין, אבל באדם יחיד יניח ליקח ממנו ולא יחלל שבת, ע"כ. וכן פסקו התוספת שבת (ס"ק ח). הגר"ז (אות ד). הערוה"ש (אות א). המ"ב (ס"ק טז) והכה"ח (אות ל). [אולם המור וקציעה פקפק בדבריו. וכן הא"ר (אות ז) השאיר דברי המ"א בצ"ע. ועיי' בסמוך].

אלא דצ"ע מהא דהבא במחתרת שמבואר דמותר להורגו אפילו בשבת. וכבר תמה על המ"א המנחת פתים (ס"י שכ"ט) והשבט הלוי (פ"ה ס"ג ט"ז) כתב ליישב דהמ"א מיייר כשידוע שבאים על כך דהא בסתם יוצאים לקראתם בכלי זין והוא מפורסם שרוצים רק לקחת ממון, וכיון שרבים הם אין חשש דיעמוד יחיד נגד רבים ובודאי יניח לקחת ממנו ולא ילחם נגד רבים, משא"כ מחתרת דבא גנב יחיד חיישינן, וגם אין מפורסם דבא רק על עסקי ממון, משא"כ נגד כל העיר חיישינן שמא בין הרבים ימצא אחד דבכל זה יעמוד נגדם, ע"כ. ועיי' במנח"ש (ס"י ז אות ב).

ולאור דברי השבט הלוי מוטל על הבעל הבית ולאחרים לחוש משום עסקי נפשות (ובלא"ה בני"ד לא שייך טעמו של המ"א, כי רבים אינן יודעים דינא דהמ"א ועלולים לסכן עצמן. וא"כ על הרואה גנב פורץ לבית אחרים לחוש שחברו עלול להסתכן. ובדרך זה כתב בצ"א (ח"ד ט"ז ד אות ב) דדברי המ"א הם בנוגע לדין היחיד על עצמו שבאים לקחת ממנו, אבל לגבי אחרים שנקראו להצלה, הם מותרים לחלל כי הם הרי צריכים לחשוש על האחד לשמא לא יוכל למשול ברוחו ולמעמד על ממונו ויעמוד נגדם ויהרג, ע"כ).

ולפי"ז עולה ההלכה שהרואה גנב פורץ לבית מגורים צריך להזעיק משטרה, אם אין בידו להבריח הגנב ללא חשש פקו"י. ואעפ"י שדין הבא במחתרת אינו למעשה כ"כ בזמנינו, אלא במקום שצריך להגן ולהציל עצמו מסכנה, דהרי איכא כמה ספיקות מתי הותר להרגו, וכמו כן אין דינו תקיפה לדון דינים אלו, מ"מ לענין לחלל שבת, כל שהוא בכלל בא במחתרת אפי' בספק מחללינן שבת משום חשש פקו"י.

ואף אם רואה שהגנב פורץ לדירה שנראה שהדיירים אינם נמצאים בה (כגון שהדירה חשוכה וכדו') יש להתקשר, כי יש לחוש שבאמת יש אנשים שם או שהם עלולים להגיע. ואף אם ידוע לו בבירור שהדירה ריקה ואין אף אחד אמור להגיע לשם, אם יש לחוש שהפורץ ילך לפרוץ בבית אחר גם בכה"ג יש להתקשר למשטרה, אך אם אין חשש שהגנב יפרוץ לבית אחר, אין לטלפן בשבת (כיון שעל עסקי ממון הוא מגיע ולא על עסקי נפשות). וכן פסק השש"כ (פמ"א אות כד). ומ"מ פעמים שיש לחוש שאם ידעו ששומרי שבת לא מתקשרים, ירבו הגנבים ויהיה מחמת זה חשש סכנה, וע"כ באופן זה הדבר צריך שאלת חכם. וכני"ל אמרו לי להלכה גדולי פוסקי זמנינו שליט"א.

מסקנה דדינא -

א' הרואה גנב הפורץ לדירה בשבת, מכיון שיש חשש שיתקוף את הנמצאים בה, אם אינו יכול להבריחו ללא חשש סכנה, יש להזעיק מיד משטרה. אף אם נראה שהדיירים אינם נמצאים בה (כגון שהדירה חשוכה וכדו') יש לעשות כן, כי יש לחוש שבאמת יש אנשים שם או שהם עלולים להגיע. ב' אם ידוע לו בבירור שהדירה ריקה ואין אף אחד אמור להגיע לשם, אם יש לחוש שהפורץ ילך לפרוץ בבית אחר יש להזעיק משטרה. ואם אין חשש, אין היתר להזעיק משטרה בשבת (כיון שנגיע על עסקי ממון ולא על עסקי נפשות). אלא לפעמים יש לחוש שאם ידעו מזה, ירבו הגנבים ויהיה מחמת זה חשש סכנה, וע"כ בכהאי גוונא הדבר צריך שאלת חכם.

חושבין אותו ללילה ודאי אלא עד אחר צאת ג' כוכבים בינונים. והיינו כל מקום לפי מקומו, ובמקומות הללו כמו א"י וסוריא וארץ שנער זמנו הוא כמו שני שלישי שעה אחר שאין השמש נראית עוד על הארץ.

[ומ"ש דאולינן בחר סברת הגאונים רק להורמא, ולא כתב דאף לדעת הגאונים יש להחמיר בדבר כיון דחזינו דליכא לפנינו ג' כוכבי בינוניים, נראה טעמו, דהא הגאונים ודאי איירי באופק בכל וא"י, וא"כ א"א לומר דהגאונים גופא ס"ל להחמיר בא"י. אולם המשנ"ב דקאי במקומות הנוטין לצד צפון, כתב דאף הגאונים לא איירי אלא באופק בכל, ולא באופק אותן המדינות].

וכן מצינו לגר"ח פלאגי (לב חיים ח"ב ס"י קל"ד) [שהיה חי באזמיר שאופקה דומה לאופק א"י] שכתב - וכשאינו לעצמי במקומנו, כשעבר חצי שעה אחר שקיעת החמה, שהוא עשרים דקים אחר י"ב שעות, ששקיעת החמה הוא עשרה דקים קודם הי"ב שעות, הנה עדיין אינן נראין הכוכבים כי אם אחר עבור עוד חמישה או עשרה דקים, היינו כ"ה דקים או ל' דקים אחר הי"ב שעות, שאז נראין ג' כוכבים בינונים, וגם אם בזמן שיש לבנה וזרחה דאו בחצי שעה אחר י"ב שעות וזרחה הלבנה בכח על הארץ כמ"ש מרן ומור"ם לקמן בריש הל' תענית רס"י תקס"ב, ועמ"ש עוד בס"י רל"ה ובמ"א ושאר הפוסקים, וכ"כ מרן הבי' רס"ג צריך לזהור מלעשות מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים ולא יהיו מפורזים אלא רצופים ואם הוא יום המעונן עד שיצא הספק מלבו עכ"ל. באופן שיהיה הגולד בימות החול ושקעה החמה הוא יום נימול ליום א', ואם אירע שנולד בשבת אזי כל ששקעה החמה הרי הוא נימול ליום א', אם לא כשנולד ביום השבת היה שמש בעני אפי' במקום גבוה שהוא ט"ו או עשרים דקים קודם שעה י"ב שהוא נימול בשבת, והוה מנהג עירנו אימיר יע"א וכן ראוי לנהוג והוא ברור ופשוט.

וכיוצ"כ כתב הפ"ח החיים (לגר"ח סופר זצ"ל - ס"י של"א ס"ק ל"ה) - ולפ"ז מי שנולד בע"ש בזמן שאין עוד השמש נראית על הארץ אז הוי נולד ביה"ש ואין מילתו דוחה שבת, וכמ"ש בשו"ע כאן וביד"ד שם, אלא מלין אותו ביום א', ואין מלין בשבת אלא"כ נולד אחר צאת ג' כוכבים בינוניים, דאז הוי לילה ודאי כמ"ש רס"י תקס"ב ובכ"מ, וזמנם הוא כמו שני שלישי שעה אחר שאין השמש נראית עוד על הארץ כמ"ש לעיל רס"י רס"א יעו"ש.

אולם בשו"ת אור לציון (ח"א י"ד ס"י ז) כתב דהמנהג דמהשקיעה עד עשרים ושבע דקות לאחר השקיעה חשיב ספק ונימול לתשיעי ולעשירי (אם היה ע"ש), ואחר עשרים ושבע דק' הוי ודאי לילה, וע"ש מ"ש לפרש טעם המנהג. (ומי"מ חזינו דלא סמך על הא דעברו י"ג וחצי או י"ח דק' אחר השקיעה). ובשש"כ (פמ"א הערה מ"ה) כתב משמיה דהגר"ש איועראב"ך שנהגו להחמיר ולהחשיב בין השמשות עד עשרים וחמש דקות אחר השקיעה. ומשמיה דהחזו"א הביא להחמיר עד כשלושים וחמש דקות אחר השקיעה (וכן מובא משמיה דמרן הגר"ח קניבסקי שלי"ט א, דהורח"ק החזו"א הייתה דכל שנולד בע"ש לאחר שלשים וחמש דק' מן השקיעה יש למולו בשבת, אע"פ שמעריב היה מתפלל יותר מאוחר).

[אמת דבשו"ת שערי עזרה (ל' עזרא הכהן טראב - אר"ח סי' כ"ג) הביא תשובה בכת"י למוהר"י ענתביב זצ"ל דנקט לדינא דכל שנולד לאחר י"ג דק' ומחצה אחר קריאת המזמור (שהיא בשעה י"ב), זה הוא ודאי לילה, ונימול לח' לדידן דנהגינו כסברת הגאונים אפי' לקולא ולדירייהו אז בודאי לילה גמור, וימולו אותו אפי' בשבת ויוה"כ. ובשו"ת בקש שלמה (ס"י כ"ח) דכל שנולד לאחר י"ג דק' ומחצה מן השקיעה נימול בשבת משום דהוי לילה גמור. מי"מ אגן מדיד מתקלקל לא יצאנו, ובפרט שכתבו האוסרים שנהגו בארץ ישראל וגלילותיה להחמיר בזה.]

[נכתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר

עניני שבת קדש - סעודות שבת (ה)

ענין עונג שבת הוא לקבוע בנפש גדול ענין השבת - ומה"ה יש כמה מצוות בתורה שענינם הוא לקדש את הגשמיית ע"י הכנסת מצוה לתוכה... ועיקר גדר מצוה כאלה הוא, שתכלית שאיפת האדם תהיה הפעוה ורק שיירי המעוה ניתנו לו להנותן בעין...

ענין עונג שבת שעיקרו הוא לענג את השבת. היינו לקבוע בנפש ע"י המאכלים העריבים והבגדים הנאים כי כבוד השבת הוא גדול מאד ונעלה, וכדו". (מכתב מאליוהו ח"א עמ' 226)

עמית היצר במצוה זו - "אמנם ערמה גדולה יש לו ליצר בעיני מצוה הללו, כי מטעה הוא את האדם לשאוף אך ורק עניני עולם הזה, ומסכה את הרע הזה במצוה אשר יעשה האדם באותו ענין. נמצא שהוא מהפך את הקדושה לטומאה, ונותן אפשרות לטומאה ע"י שהמצוה תחפה עליו. על כזה כבר אמר הג"ר ישראל סלנטר זצ"ל "מען עסט דאך אף דעס שבת אין צימעט" ואוכלים אגם את השבת עצמה בתוך המשמנים".

במה ליחוס האדם נגד היצר בעצמו זו - אך בהסתלקות משאיפת הגשמיית ובשבירת התאוה... אבל זולת זה ענין קידוש הגשמיית מסוכן הוא מאד, שהטומאה לבריה תשלוט, ועוד תשתמש במצוות להסתיר את עצמה בהו". (מכתב מאליוהו שם)

נערך ע"י מחבר סדרת עבודת המועדים